

GENERALINĖS ADVOKATĖS
ELEANOR SHARPSTON IŠVADA,
pateikta 2010 m. gruodžio 16 d.¹

1. Nagrinėjamas *Obverwaltungsgericht für das Land Nordrhein-Westfalen* (Aukščiausiojo administracinio Šiaurės Reino-Vestfalijos (Vokietija) teismo) prašymas priimti prejudicinį sprendimą yra susijęs su nevyriausybine organizacija, skatinančia aplinkos apsaugą (toliau – NVO, skatinanti aplinkos apsaugą), kuri siekia administracinio sprendimo, galinčio turėti poveikį aplinkai, teismo peržiūrėjimo. Jos ieškinys nėra grupinis (pavyzdžiui, kai organizacija jungia kelis vietas gyventojus, tvirtinančius, kad konkretus projektas jų gyvenamojoje vietoje padarys jiems neigiamą poveikį); šiuo ieškiniu dėl teismo peržiūrėjimo siekiama užginčyti administracinį sprendimą tiek, kiek juo suteikiamas leidimas vykdyti veiklą, kuri tariamai turės neigiamą poveikį aplinkai apskritai. Šia prasme galima sakyti, kad NVO, skatinanti aplinkos apsaugą, siekia veikti pačios aplinkos vardu.

2. Pagal Vokietijos teisę šalis, norinti pateikti ieškinį dėl teismo peržiūrėjimo, turi remtis pavienių asmenų materialios teisės pažeidimu. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas prašo išaiškinti Direktyvos 85/337/EEB (toliau – PAV direktyva)², iš

dalis pakeistos Direktyva 2003/35/EB³, 10a straipsnį. Prašydamas šio išaiškinimo nacionalinis teismas iš esmės klausia, ar PAV direktyva ir Orhuso konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimanant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkos klausimais (toliau – Orhuso konvencija) suteikia ar reikalauja, kad valstybės narės suteiktų teisę NVO, skatinančioms aplinkos apsaugą, pateikti ieškinį nacionaliniame teisme, nors pavienių asmenų materialios teisės pažeidimas nėra įrodytas arba tokiu pažeidimu apskritai nėra remiamasi.

Tarptautinė teisė

Orhuso konvencija

3. 1998 m. birželio 25 d. Europos bendrija, atskiros valstybės narės ir 19 kitų valstybių pasirašė Orhuso konvenciją, kuri įsigaliojo 2001 m. spalio 30 dieną. 2005 m. vasario 17 d.

1 — Originalo kalba: anglų.

2 — 1985 m. birželio 27 d. Tarybos direktyva 85/337/EEB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo (OL L 175, p. 40; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 1 t., p. 248).

3 — 2003 m. gegužės 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2003/35/EB, nustatanti visuomenės dalyvavimą rengiant tam tikrus su aplinka susijusius planus ir programas ir iš dalies keičianti Tarybos direktyvas 85/337/EEB ir 96/61/EB dėl visuomenės dalyvavimo ir teisės kreiptis į teismus (OL L 156, p. 17; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 7 t., p. 466; toliau – Direktyva 2003/35).

ji buvo patvirtinta Europos bendrijos vardu⁴; 2007 m. sausio 15 d. Vokietija ratifikavo šią konvenciją.

„(13) pripažindamos atitinkamų funkcijų, kurias aplinkosaugos srityje gali atlikti pavieniai piliečiai, nevyriausybinių organizacijos ir privatus sektorius, svarbą“;

4. Orhuso konvencijos preambulės septinta, aštunta, trylikta ir aštuoniolika konstatuojamosios dalys išdėstytos taip:

„(18) susirūpinusios tuo, kad visuomenei, įskaitant organizacijas, turėtų būti sudaryta galimybė naudotis veiksmingomis teisminėmis priemonėmis ginant jos teisėtus interesus ir įgyvendinant įstatymus.“

„(7) pripažindamos, kad kiekvienas asmuo turi teisę gyventi tinkamoje jo sveikatai bei gerovei aplinkoje, privalo ir individualiai, ir kartu su kitais saugoti aplinką ir gerinti jos būklę dėl dabartinių ir būsimų kartų gerovės“;

„(8) manydamos, kad, siekiant sudaryti galimybes ginti šią teisę ir atlikti šią pareigą, piliečiai turi turėti galimybę gauti informaciją, teisę dalyvauti priimant sprendimus bei galimybę kreiptis į teismus aplinkos klausimais, ir pripažindamos, kad dėl to piliečiams gali prireikti pagalbos jų teisėms įgyvendinti“;

5. 2 straipsnio 5 dalyje „suinteresuotoji visuomenė“ apibrėžiama kaip „visuomenė, kuri daro įtaką arba gali daryti įtaką aplinkos srityje priimami sprendimai arba kuri yra suinteresuota sprendimų priėmimo aplinkos srityje procesu; pagal šią apibrėžtį nevyriausybinių organizacijos, skatinančios aplinkos apsaugą ir atitinkančios nacionalinės teisės reikalavimus, laikomos suinteresuotosiomis organizacijomis“.

4 — 2005 m. vasario 17 d. Tarybos sprendimas 2005/370/EB dėl Konvencijos dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais sudarymo Europos bendrijos vardu (toliau – Tarybos sprendimas 2005/370) (OL L 124, p. 1). Orhuso konvencijos tekstas pateikiamas minėto Oficialiojo leidinio 4 ir paskesniuose puslapiuose.

6. 9 straipsnyje įtvirtintos nuostatos, susijusios su pavienių asmenų ir nevyriausybinių organizacijų teise kreiptis į teismą, ir teisminėms procedūroms taikomos taisyklės.

Konkrečiai kalbant, 9 straipsnio 2 dalyje numatyta:

„2. Kiekviena Šalis vadovaudamasi savo nacionalinės teisės aktais užtikrina, kad suinteresuotosios visuomenės nariai:

- a) pakankamai suinteresuoti, arba kaip alternatyva,
- b) manantys, kad buvo pažeista kokia nors jų teisė⁵, kai tai kaip būtina sąlygą nustato Šalies administracinės procesinės teisės normos,

turėtų teisę kreiptis dėl priimto sprendimo pakartotinio nagrinėjimo teisme ir (arba) kitose nepriklausomoje ir nešališkoje įstatymų nustatyta tvarka įsteigtoje institucijoje siekiant teisiniu ir procesiniu požiūriu užginčyti bet kokio sprendimo, veiksmo ar neveikimo teisėtumą vadovaujantis 6 straipsnio nuostatomis ir, kai tai nustatyta nacionalinėje teisėje bei nepažeidžiant šio straipsnio 3 dalies, kitomis atitinkamomis šios Konvencijos nuostatomis.

5 — Versijoje anglų kalba vartojamos formuluotės reikšmė turbūt nėra savaimė suprantama. Jos tikroji reikšmė būtų artimesnė formuluotei „pareiškdami apie teisės pažeidimą“, kuri yra kitos formuluotės – „pareiškdami, kad tam tikra teisė yra arba gali būti pažeista“ – sutrumpinimas. Norėdama būti kiek įmanoma arčiau teksto, toliau, prireikus, bendrai naudosi originalią formuluotę.

Pakankamas suinteresuotumas ir kokios nors teisės pažeidimas nustatomi remiantis nacionalinės teisės nuostatomis bei siekiant suteikti suinteresuotajai visuomenei plačias galimybes kreiptis į teismus pagal šią Konvenciją. Todėl laikoma, kad šio straipsnio a punktui taikyti pakanka bet kokios 2 straipsnio 5 dalyje keliamus reikalavimus atitinkančios nevyriausybinės organizacijos suinteresuotumo. Be to, laikoma, kad tokios organizacijos turi teises, kurios gali būti pažeistos, pagal b punkto nuostatas.

Šios 2 dalies nuostatos nepanaikina galimybės taikyti išankstinės peržiūros administracinėje institucijoje procedūrą ir nedaro poveikio reikalavimui taikyti administracines peržiūros procedūras prieš pasinaudojant teisminėmis peržiūros procedūromis, kai toks reikalavimas nustatytas nacionalinėje teisėje.“

Europos Sąjungos teisė

PAV direktyva, iš dalies pakeista Direktyva 2003/35

7. Orhuso konvencija buvo inkorporuota į Bendrijos teisės sistemą, be kita ko,

Direktyva 2003/35. Ši direktyva iš dalies pakeitė dvi direktyvas aplinkos apsaugos srityje, t. y. PAV direktyvą ir TIPK direktyvą⁶, kad šios „visiškai derintūsi su Orhuso konvencijos, ypač su jos <...> 9 straipsnio 2 (dalies), nuostatomis“⁷.

dalyvavimą, turėtų būti atitinkamai puoselėjamas, taip pat, *inter alia*, skatinant visuomenės švietimą aplinkosaugos klausimais.“

8. Direktyvos 2003/35 preambulės trečioje ir ketvirtoje konstatuojamosiose dalyse kalbama apie visuomenės dalyvavimą. Ketvirtoje konstatuojamojoje dalyje tiesiogiai minimas nevyriausybinų organizacijų, skatinančių aplinkos apsaugą, vaidmuo:

„(3) Veiksmingas visuomenės dalyvavimas priimant sprendimus sudaro palankias sąlygas visuomenei reikšti nuomonę, o sprendimų priėmėjams atsižvelgti į jos nuomones ir interesus, kurie gali būti svarbūs tiems sprendimams, kartu didindamas atskaitomybę ir sprendimų priėmimo proceso skaidrumą bei visuomenės informuotumą aplinkos klausimais ir paramą priimtiems sprendimams.

(4) Dėl to dalyvavimas, įskaitant asociacijų, organizacijų ir grupių, ypač aplinkosaugą skatinančių nevyriausybinų organizacijų

9. PAV direktyvos, iš dalies pakeistos Direktyva 2003/35, 1 straipsnio 2 dalis atspindi Orhuso konvencijos 2 straipsnio 5 dalį ir „suinteresuotą visuomenę“ apibrėžia kaip „visuomenę, kuriai turėjo ar gali turėti poveikį 2 straipsnio 2 dalyje nurodyta sprendimų aplinkos klausimais priėmimo tvarka arba kuri yra ja suinteresuota; šiame apibrėžime nevyriausybines organizacijas, skatinančios aplinkos apsaugą ir atitinkančios reikalavimus pagal nacionalinę teisę, yra laikomos suinteresuotomis“⁸.

10. Direktyva 2003/35 taip pat į PAV direktyvą buvo įterptas naujas, t. y. 10a straipsnis.

6 — 1996 m. rugsėjo 24 d. Tarybos direktyva 96/61/EB dėl taršos integruotos prevencijos ir kontrolės (OL L 257, p. 26; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 3 t., p. 80).

7 — Direktyvos 2003/35 vienuolika konstatuojamoji dalis.

8 — 2 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad poveikio aplinkai vertinimas gali būti integruotas tiek į valstybių narių galiojančias sutikimo dėl projektų davimo procedūras, tiek į procedūras, kurios bus nustatytos siekiant įgyvendinti PAV direktyvos tikslus.

Šiame straipsnyje įtvirtintos nuostatos dėl teisės kreiptis į teismus. Šiame straipsnyje numatyta:

„Valstybės narės užtikrina, kad pagal atitinkamą nacionalinę teisinę sistemą suinteresuotos visuomenės nariai:

- a) turintys pakankamą interesą, arba alternatyviai;
- b) pareikšdami apie teisės pažeidimą, jei valstybės narės administracinio proceso teisė reikalauja to kaip išankstinės sąlygos,

turėtų teisę į peržiūrėjimą teisme ar kitoje įstatymo nustatytoje nepriklausomoje ir nešališkoje institucijoje, kad užginčytų sprendimų, veikimo ar neveikimo, kuriems pagal šią direktyvą taikomos visuomenės dalyvavimo nuostatos, materialinį ar procesinį teisėtumą.

Valstybės narės nustato, kuriame etape sprendimai, veikimas ar neveikimas gali būti ginčijami.

Kas yra pakankamas interesas ir teisės pažeidimas, nustato valstybės narės, deramai

siekdamos suteikti suinteresuotai visuomenei plačias galimybes kreiptis į teismus. Šiuo tikslu kiekvienos nevyriausybinės organizacijos, atitinkančios 1 straipsnio 2 dalyje nurodytus reikalavimus, interesas yra laikomas pakankamu šio straipsnio a punkto prasme. Tokia organizacija taip pat laikoma turinti teises, kurios gali būti pažeistos, šio straipsnio b punkto prasme.

Šio straipsnio nuostatos neatmeta preliminaraus peržiūrėjimo administracinėje institucijoje galimybės ir neturi poveikio reikalavimui išnaudoti administracinio peržiūrėjimo procedūras prieš imantis peržiūrėjimo procedūrų teismo tvarka, jei to reikalauja nacionalinė teisė.

Bet kuri tokia procedūra turi būti teisinga, nešališka, savalaikė ir ne pernelyg brangi.

Siekdamos toliau didinti šios direktyvos (šio straipsnio) nuostatų veiksmingumą, valstybės narės užtikrina, kad visuomenei būtų prieinama praktinio pobūdžio informacija apie teisę į administracinio ir teismo peržiūrėjimo procedūras.“

Nacionalinė teisė

11. Pagrindinio įstatymo (*Grundgesetz*) 19 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad „(bet) kuris asmuo, kurio teisę pažeidė viešosios valdžios institucija, turi teisę kreiptis į teismus <...>“.

12. Administracinių bylų teisenos kodekso (*Verwaltungsgerichtsordnung*, toliau – *VwGO*) 42 straipsnyje numatyta:

„1. Skundu gali būti siekiama panaikinti administracinį aktą (skundas dėl panaikinimo), taip pat nurodyti priimti administracinį aktą, kurį buvo atsisakyta priimti ar kuris nebuvo priimtas (skundas dėl įpareigojimo).

2. Nepažeidžiant kitų teisinių nuostatų, skundas yra priimtinas tik tuo atveju, jei pareiškėjas tvirtina, kad administraciniu aktu arba atsisakymu administracinį aktą priimti ar jo nepriėmimu buvo pažeistos jo teisės.“

13. *VwGO* 113 straipsnio 1 dalies pirmajame sakinyje numatyta: „(jei) nustatoma, kad administracinis aktas yra neteisėtas ir juo buvo pažeistos pareiškėjo teisės, teismas panaikina šį administracinį aktą ir sprendimą dėl jo apskundimo, jei toks buvo priimtas“.

14. Įstatymo dėl papildomų nuostatų, susijusių su skundais aplinkosaugos klausimais

pagal EB direktyvą 2003/35/EB (*Gesetz über ergänzende Vorschriften zu Rechtsbehelfen in Umweltangelegenheiten nach der EG-Richtlinie 2003/35/EG*, toliau – *UmwRG*), 1 straipsnio 1 dalyje, be kita ko, nustatyta:

„1. Šis įstatymas taikomas skundams dėl:

1. Įstatymo dėl poveikio aplinkai vertinimo siekiant gauti leidimą statyboms (*Gesetz über die Umweltverträglichkeitsprüfung*, toliau – *UVPG*) 2 straipsnio 3 dalyje nurodytų sprendimų, kuriems pagal

a) *UVPG*,

<...>

gali būti privaloma atlikti poveikio aplinkai vertinimą.“

15. *UmwRG* 2 straipsnio 1 dalyje konkrečiai numatyta:

„Pagal 3 straipsnį pripažintas nacionalinis ar užsienio susivienijimas, neprivalėdamas įrodinėti savo teisių pažeidimo, gali pateikti skundą pagal (*VwGO*) dėl 1 straipsnio 1 dalies 1 sakinyje nurodyto sprendimo arba jo nepriėmimo, jei šis susivienijimas:

- 1) pareiškia, kad 1 straipsnio 1 dalies pirmajame sakinyje nurodytu sprendimu ar jo nepriėmimu pažeidžiami teisiniai aplinkosaugos reikalavimai, suteikiantys teises pavieniams asmenims ir galintys turėti reikšmės sprendimui.“

18. UVPG 2 straipsnio 3 dalyje konkrečiai numatyta:

„Sprendimai 1 dalies pirmojo sakinio prasme yra

16. *UmwRG* 2 straipsnio 5 dalyje numatyta:

1. <...> leidimai, planų patvirtinimai ir kiti administraciniai sprendimai dėl statybų leidimo, priimami administracinėje procedūroje <...>“

„Pagal 1 dalį paduoti skundai yra pagrįsti:

19. Gamtos apsaugos ir kraštovaizdžio priežiūros įstatymo (*Gesetz über Naturschutz und Landschaftspflege*, taip pat vadinamo *Bundesnaturschutzgesetz*) 61 straipsnio 1 ir 2 dalyse numatyta:

- 1) jei 1 straipsnio 1 dalies 1 sakinyje nurodytu sprendimu ar jo nepriėmimu pažeidžiami teisiniai aplinkosaugos reikalavimai, suteikiantys teises pavieniams asmenims ir galintys turėti reikšmės sprendimui, o pažeidimas turi įtakos aplinkosaugos interesams, priklausantiems susivienijimo įstatuose nurodytiems jo siekiamiems tikslams“.

„1. <...> pripažintas susivienijimas gali, net ir nesant jo teisių pažeidimo, paduoti skundą pagal (*VwGO*) dėl:

- 1) atleidimo nuo pareigos laikytis draudimų ir reikalavimų, nustatytų gamtos rezervatų, nacionalinių parkų ir kitų pagal 33 straipsnio 2 dalį saugomų teritorijų apsaugai; taip pat

17. UVPG 2 straipsnio 1 dalies pirmasis sakinys suformuluotas taip:

- 2) sprendimų patvirtinti statybų, susijusių su kišimusi į gamtą ir kraštovaizdį planus, taip pat dėl leidimų tokiems planams, jei numatytas visuomenės dalyvavimas.

„Poveikio aplinkai vertinimas yra sudėtinė administracinių procedūrų, kuriose priimamas sprendimas dėl statybų leidimo, dalis <...>“

<...>

2. 1 dalyje numatyti skundai priimami tik jei:
- 1) susivienijimas nurodo, kad 1 dalies pirmajame sakinyje nurodyto administracinio akto priėmimu pažeidžiamos šio įstatymo nuostatos, šio įstatymo pagrindu ar jo taikymo srityje priimtos ar galiojančios teisės normos ar kitos teisės normos, kurių buvo privalu laikytis priimant administracinį aktą ir kurios bent jau taip pat buvo priimtos gamtos apsaugos ir kraštovaizdžio priežiūros poreikiams tenkinti;

21. Apie 8 km nuo statybų vietos yra penkios teritorijos, pagal nacionalinę teisę pripažintos augalijos ir gyvūnijos buveinių apsaugai svarbiomis teritorijomis.

22. 2008 m. gegužės 6 d. Arnsbergo apskrities administracija (*Bezirksregierung Arnsberg*) išdavė *Trianel* preliminarų sprendimą ir pirmąjį dalinį statybų leidimą. Preliminariame sprendime buvo nustatyta, kad nėra jokių teisinių kliūčių dėl statybų vietos.

- 2) buvo paveikti susivienijimo įstatuose įtvirtinti jo uždaviniai, jei tokie buvo paminėti suteikiant jam pripažinimą;<...>“

23. 2008 m. birželio 16 d. NVO, skatinanti aplinkos apsaugą, t. y. Vokietijos Žemės draugų Šiaurės Reino-Vestfalijos skyrius (*Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen e.V.*, toliau – BUND), pateikė skundą prieš Arnsbergo apskrities administraciją dėl preliminarus sprendimo ir dalinio leidimo panaikinimo. BUND yra pagal *UmwRG* 3 straipsnį pripažintas susivienijimas (šioje nuostatoje įtvirtinti „reikalavimai pagal nacionalinę teisę“, kuriuos turi atitikti NVO, skatinanti aplinkos apsaugą, kaip numatyta PAV direktyvos 1 straipsnio 2 dalyje).

Faktinės aplinkybės, procedūra ir klausimai, dėl kurių pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą

20. *Trianel Kohlekraftwerk Lünen* (toliau – *Trianel*, trečiasis asmuo prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismo nagrinėjamoje byloje) ketina Liuneno mieste (Šiaurės Reinas-Vestfalija) statyti ir eksploatuoti akmens anglies elektrinę. Dėl projektui reikia atlikti poveikio aplinkai vertinimą.

24. BUND nurodo preliminarus sprendimo ir dalinio leidimo formos ir turinio trūkumus ir tvirtina, kad projektas pažeidžia apsaugos ir atsargumo principus, įtvirtintus įstatymuose dėl aplinkos apsaugos nuo taršos, taip pat vandens teisės ir gamtosausugos teisės reikalavimus.

25. Teismas laikosi nuomonės, kad BUND neturi teisės pateikti šio ieškinio, nes nepranešė apie jokios pavieniams asmenims suteiktos materialios teisės pažeidimą, nors to reikalaujama Vokietijos teisėje norint įgyti *locus standi*. Vis dėlto teismas abejoja, ar pats šis Vokietijos reikalavimas, pagal kurį NVO, skatinanti aplinkos apsaugą, turi pranešti apie tokios teisės pažeidimą, atitinka Europos Sąjungos teisę, būtent PAV direktyvos 10a straipsnį.

26. Todėl jis sustabdė bylos nagrinėjimą ir pateikė Teisingumo Teismui tokius prejudicinius klausimus:

„1. Ar pagal (PAV direktyvos), iš dalies pakeistos (Direktyva 2003/35), 10a straipsnį reikalaujama, kad nevyriausybinių organizacijos, pageidaujančios kreiptis į teismą valstybėje narėje, kurios administracinio proceso teisė reikalauja pranešti apie pažeidimą, galėtų pranešti apie bet kokių projekto leistinumui svarbių aplinkosaugos reikalavimų, taigi ir tokių reikalavimų, kurie skirti tik visuomenės interesams ir netgi kartu negina pavienių asmenų teisinių vertybių, pažeidimą?

2. Jei atsakymas į pirmąjį klausimą nebūtų besąlygiškai teigiamas:

Ar pagal (PAV direktyvos), iš dalies pakeistos (Direktyva 2003/35), 10a straipsnį reikalaujama, kad nevyriausybinių organizacijos, pageidaujančios kreiptis į teismą valstybėje narėje, kurios administracinio proceso teisė reikalauja pranešti apie pažeidimą, galėtų pranešti apie tokių projekto leistinumui svarbių aplinkosaugos reikalavimų pažeidimą, kurie tiesiogiai grindžiami Bendrijos teise arba perkelia Bendrijos aplinkosaugos reikalavimus į vidaus teisę, taigi ir tokių reikalavimų, kurie skirti tik visuomenės interesams, ir netgi kartu negina pavienių asmenų teisinių vertybių?

a) Jei atsakymas į antrąjį klausimą iš esmės būtų teigiamas:

Ar Bendrijos aplinkosaugos reikalavimų turinys turi atitikti tam tikras sąlygas, kad jais galima būtų grįsti skundą?

b) Jei atsakymas į antrąjį klausimą būtų neigiamas:

Kokie yra šie turinio reikalavimai (pvz., tiesioginis veikimas, apsaugos tikslas, tikslų nustatymas)?

pačiu klausimu, kaip ir nagrinėjamas šioje byloje⁹. Tačiau minėto ieškinio nagrinėjimas buvo sustabdytas iki procedūros dėl nagrinėjamo prašymo priimti prejudicinį sprendimą pabaigos. Todėl nesiūlyčiau remtis šiuo ieškiniu.

3. Jei atsakymas į pirmąjį ar antrąjį klausimus būtų teigiamas:

Ar tokia vidaus teisės nuostatos viršijanti nevyriausybinių organizacijų teisė kreiptis į teismą yra tiesiogiai pagrįsta direktyva?“

Vokietijoje susiklosčiusi teisinė situacija

27. Rašytines pastabas pateikė BUND, *Bezirksregierung Arnsberg*, *Trianel*, Vokietijos, Graikijos ir Italijos vyriausybės bei Komisija. BUND, *Trianel*, Vokietijos vyriausybės ir Komisijos paaiškinimai buvo išklausti 2010 m. birželio 10 d. įvykusiame posėdyje.

29. Vokietijos vyriausybės pateiktos rašytinės pastabos padėjo išsiaiškinti prašyme priimti prejudicinį sprendimą išdėstytą problemą. Vokietijoje bendroji taisyklė, reguliuojanti priimtinumą administraciniame procese, yra įtvirtinta *VwGO* 42 straipsnio 2 dalyje. Jeigu teisingai suprantu, šios nuostatos poveikis yra tas, kad ieškiniai dėl administracinių veiksmų teismo peržiūrėjimo yra priimtini tik jeigu: a) jie grindžiami teisės nuostata, kurios tikslas – apsaugoti pavienių asmenų teises; ir b) konkretus pareiškėjas patenka į šios apsaugos taikymo apimtį.

Išankstinės pastabos

Ieškinyš prieš Vokietiją

28. Komisija pažymi, kad šiuo metu Orhuso konvencijos Atitikties komitete nagrinėjamas ieškinyš prieš Vokietiją iš esmės susijęs su tuo

30. Taigi Vokietijos vyriausybė teigia, kad teisė pateikti ieškinį dėl teismo peržiūrėjimo prilygsta „teisei, kuri saugo privačius asmenis“, kaip numatyta *Grundgesetz* 19 straipsnio 4 dalyje. Nagrinėdamas tokį ieškinį teismas

⁹ — Byla Nr. ACCC/C/2008/31, kurią galima rasti internete adresu: <http://www.unece.org/env/pp/compliance/Compliance%20Committee/31TableGermany.htm>

gali *ex officio* peržiūrėti faktines aplinkybes, išnagrinėti, ar netrūksta faktinių elementų, būtinų sprendimui priimti, įvertinti sprendimo teisėtumą (pavyzdžiui, ar nebuvo pažeistas toks principas, kaip antai proporcingumas) ir patikrinti, ar sprendimas nebuvo priimtas *ultra vires*. Teismas gali vykdyti teismo peržiūrėjimo įgaliojimus netgi tuo atveju, kai administracinei institucijai suteikta veiksmų laisvė. Vokietijos vyriausybė tvirtina, kad toks procesas prilygsta itin intensyviai teisminės kontrolės lygiui¹⁰.

31. Tačiau toliau Vokietijos vyriausybė pažymi, kad Vokietijos teismai naudojami ribotais ištekliais. Todėl sąlyga, pagal kurią teisė kreiptis į teismą paprastai suteikiama tik tiems asmenims, kurių teisėms sprendimas daro tiesioginį poveikį, yra intensyvaus teisminės kontrolės lygio, reikalingo veiksmingai teisminei apsaugai, praktinis padarinys. Pareiškėjų, kuriems leidžiama pateikti ieškinius teismams, skaičiaus padidėjimas sutrikdytų sistemą. Savo ruožtu tai sumažintų tą veiksmingumą, kuriuo Vokietijos teismai galėtų apsaugoti potencialių pareiškėjų teises. Jeigu teisę kreiptis į teismą suteiktume platesniam pareiškėjų ratui, galbūt sumažintume

teisminę apsaugą, teikiamą asmenims, kurių individualios teisės pažeidžiamos.

32. Vokietijos vyriausybė taip pat pažymi, kad pateikus ieškinį dėl teismo peržiūrėjimo sustabdomos su juo susijusios administracinės procedūros. Todėl padidėjęs teismams pateikiamų ieškinių skaičius labai sulėtintų administracines procedūras.

33. Vokietijos vyriausybė nurodo, kad nors pagal bendrąją taisyklę pareiškėjai turi „pra-
nešti apie pažeidžiamą“ pavienių asmenų teisę, *UmwRG 2* straipsnio 1 dalies 1 punkte numatyta išimtis pripažintoms NVO, skatinančioms aplinkos apsaugą. Šios NVO gali kreiptis dėl teismo peržiūrėjimo, jeigu jų nurodomos pažeistos nuostatos suteikia teises pavieniams asmenims. Taigi dėl šios išimties NVO, skatinančios aplinkos apsaugą, atsiduria kur kas palankesnėje padėtyje nei pavieniai pareiškėjai.

34. Atrodo, šalys sutaria, kad Vokietijoje aplinka saugoma ne kaip pavienių asmenų, o

10 — Savo žodinėse pastabose ir BUND, ir Komisija ginčijo šį teiginį.

kaip visuomenės interesas¹¹. Todėl paprastai aplinkosauginės teisės normos nebūtinai suteiks teises pavieniams asmenims.

35. Todėl praktikoje NVO, skatinančios aplinkos apsaugą, negalės reikalauti, o Vokietijos teismai negalės imtis administracinių veiksmų teismo peržiūrėjimo tuo pagrindu, kad šie veiksmai apskritai pažeidžia aplinkosauginę normą. Jos galės veikti tik tuo atveju, jeigu galės nurodyti pavienių asmenų materialią teisę, kuri yra arba gali būti pažeista.

36. Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, pereinu prie pirmojo klausimo nagrinėjimo.

Pirmasis klausimas

37. Pirmuoju klausimu prašymą priimti pre-judicinį sprendimą pateikęs teismas klausia,

11 — Savo rašytinėse pastabose Komisija nurodė kelis straipsnius, kuriuose aptariamos tokios aplinkos apsaugos sampratos pasekmės. Panašu, kad ši tema neapsieina be kontroversijų: žr., pavyzdžiui, F. Spieth ir M. Appel „Umfang und Grenzen der Einklagbarkeit von UVP-Fehlern nach Umwelt-Rechtsbehelfsgezet“, *NuR*, 2009, p. 312 ir H.-J. Koch „Die Verbandsklage im Umweltrecht“, *NVwZ*, 2007, p. 369. Žr. taip pat K.-H. Ladeur ir R. Pelle „Judicial Control of Administrative Procedural Mistakes in Germany: A Comparative European View of Environmental Impact Assessments“, K.-H. Ladeur (leid.) *The Europeanisation of administrative law*, Aldershot, 2002, ir nurodytus straipsnius.

ar PAV direktyvos 10a straipsnis įpareigoja valstybes nares leisti NVO, skatinančioms aplinkos apsaugą, kreiptis dėl teismo peržiūrėjimo remiantis tuo, kad buvo pažeisti projekto leidimui svarbūs aplinkosaugos reikalavimai, taigi ir tokie reikalavimai, kurie skirti tik visuomenės interesams ir negina pavienių asmenų teisinių vertybių.

38. Ar PAV direktyvos tekstas patvirtina nuomonę, kad teisė kreiptis į teismą gali priklausyti nuo pavienių asmenų materialių teisių egzistavimo?

39. Komisija akcentuoja PAV direktyvoje nubrėžtą sąsają tarp aplinkos apsaugos ir pavienių asmenų teisės į sveikatą apsaugos. Tačiau, mano nuomone, tokia sąsaja turėtų būti suprantama bendrai. *Locus standi* ginčyti tariamą netinkamą konkretaus aplinkosauginio reikalavimo taikymą neturėtų priklausyti nuo to, ar įrodytas konkretus, ar specialus ryšys su žmonių sveikata¹².

12 — Komisija rėmėsi 2009 m. birželio 4 d. Sprendimo *Mickelsson ir Roos*, C-142/05, Rink. p. I-4273, 33 punktu ir 2008 m. liepos 25 d. Sprendimo *Janecek*, C-237/07, Rink. p. I-6221, 38 punktu, kur Teisingumo Teismas nagrinėjo abi šias sąvokas. Tačiau nė viena iš šių bylų nebuvo susijusi su PAV direktyva.

40. Visų pirma, PAV direktyvos 10a straipsnyje nėra nurodyta, kad reikia tokios sąsajos. Antra, tiek SESV 191 straipsnyje¹³, tiek Direktyvoje 2003/35 aplinkos apsauga vertinama kaip tikslas pats savaime, besiskiriantis nuo žmonių sveikatos apsaugos¹⁴. Todėl manyčiau, kad jeigu teisės nuostatas, skirtas aplinkos apsaugai, aiškinsime kaip neatsiejamai susijusias su žmonių sveikata, be jokio pagrindo ir neleistinai apribosime šių nuostatų taikymo apimtį.

41. Vokietijos vyriausybė tvirtina, jog PAV direktyvos 10a straipsnyje nėra reikalavimo, kad valstybės narės pakeistų savo nacionalines sistemas ir įtvirtintų *actio popularis*, pagal kurį bet kuri šalis naudojasi neribota teise ginčyti administracinius sprendimus dėl aplinkosaugos pagrindų. Tai yra tiesa. Tačiau pagrindinis klausimas nagrinėjamoje byloje – ar PAV direktyvą atitinka tai, kad valstybė narė išlaiko procesines taisykles, reglamentuojančias *locus standi*, kurių poveikis – kad *apskritai nėra viena šalis* negali pateikti ieškinio

13 — Buves EB 174 straipsnis.

14 — Rengiant Orhuso konvenciją Belgijos delegacija siūlė aplinkos apsaugą konkrečiai susieti su žmonių sveikata: žr. *travaux préparatoires*, kuriuose protokoluota Ekonominės ir socialinės tarybos darbo grupės pirmoji sesija (CEP/AC.3/2, p. 2). Šis pasiūlymas sukėlė nesutarimų (žr. antrosios sesijos ataskaitą (CEP/A.C3/4, p. 2)), nors aštuntosios sesijos metu (CEP/AC.3/16, p. 2), „embrioninėje“ Orhuso konvencijoje jau buvo nuostatos, galiausiai tapusios konvencijos 1 straipsniu, kuriame pažymėta „kiekvieno dabartinės ir būsimų kartų žmogaus teisė gyventi palankioje jo sveikatai ir gerovei aplinkoje“.

dėl tariamo teisės aktų, skirtų vien tik aplinkos apsaugai, pažeidimo.

42. Nuostata dėl *actio popularis* įtvirtinta Orhuso konvencijos 9 straipsnio 3 dalyje ir ši nuostata dar nėra inkorporuota į ES teisę¹⁵. Todėl kol kas dar nėra iš ES teisės kylančio įpareigojimo valstybėms narėms leisti *actio popularis*.

43. 10a straipsnio, kuris į PAV direktyvą buvo įterptas Direktyvos 2003/35 3 straipsnio 7 dalyje, tikslas – inkorporuoti į ES teisę Orhuso konvencijos 9 straipsnio 2 dalį. Skirtingai nuo 9 straipsnio 3 dalies, 9 straipsnio 2 dalyje reikalaujama, kad valstybės narės leistų kreiptis dėl peržiūrėjimo, siekiant užginčyti administracinių sprendimų veikimo ar neveikimo teisėtumą, tik tam tikriems „suinteresuotosios visuomenės“ nariams. Šis reikalavimas tinkamai perteiktas PAV direktyvos 10a straipsnyje.

44. 10a straipsnio pirmoje pastraipoje reikalaujama, kad valstybės narės suteiktų teisę

15 — Žr. mano išvados byloje *Lesoochranárske Zoskupenie* (C-240/09, šiuo metu nagrinėjama Teisingumo Teisme) 76 punktą.

kreiptis į teismą arba: a) turintiems pakankamą interesą; arba b) „pareiškusiems apie teisės pažeidimą“. Šios alternatyvos yra būtinos, kad būtų atsižvelgta į skirtingus *locus standi* testus įvairiose Orhuso konvenciją pasirašusių Šalių teisės sistemose¹⁶.

46. Štai čia ir turime problemos esmę. Kokios rūšies „teisė“ NVO, skatinanti aplinkos apsaugą, gali nurodyti esant pažeistą? Atitinkamai, ar 10a straipsnis leidžia valstybėms narėms susiaurinti šias teises, kurių pažeidimas gali būti pareikštas, iki tam tikros subkategorijos (t. y. pavienių asmenų materialių teisių)?

45. Pagal 10a straipsnio trečią pastraipą valstybės narės nustato, kas yra „pakankamas interesas“ ir „teisės pažeidimas“, siekdamos suteikti suinteresuotai visuomenei plačias galimybes kreiptis į teismus. Toliau šioje nuostatoje numatyta, kad šiuo tikslu NVO, skatinančių aplinkos apsaugą¹⁷, interesas turi būti laikomas pakankamu a kriterijaus prasme, o teisės pažeistos b kriterijaus prasme.

47. Vokietijos vyriausybė teigia, kad PAV direktyvos 10a straipsnio trečia pastraipa leidžia valstybei narei sukonkretinti, kad, lygiai kaip ir pavienis asmuo, pareiškėja NVO gali remtis tik tomis nuostatomis, kurios saugo pavienių asmenų teisinius interesus. Minėtoje nuostatoje paprasčiausia nurodyta, kad NVO, skatinančios aplinkos apsaugą, laikomos turinčiomis teises, lygiavertes pavienių asmenų teisėms (o faktiškai jos jokių teisių neturi ir negali turėti). Taigi pagal šią nuostatą NVO, skatinančios aplinkos apsaugą, prilyginamos paviniams asmenims, tačiau teisių, kuriomis šios NVO turi remtis, kad įgytų *locus standi*, pobūdis nėra keičiamas, taip pat nėra ribojama valstybių narių kompetencija sukonkretinti, kokio pobūdžio teisėmis gali būti remiamasi ieškinyje dėl teismo peržiūrėjimo. Tiek, kiek NVO, skatinančioms aplinkos apsaugą, leidžiama remtis nuostatomis, saugančiomis ne jų pačių, o trečiųjų šalių teises, šios NVO naudojasi platesne teise kreiptis į teismą nei pavieniai asmenys.

16 — Žr. *travaux préparatoires*, kuriuose protokoluota Ekonominės ir socialinės tarybos darbo grupės penktoji sesija (CEP/AC.3/10, p. 11), kur „viena delegacija tvirtino, kad bet koks peržiūrėjimo mechanizmas turi priklausyti nuo kiekvienos susitariančios šalies atitinkamų konstitucinių ir teisinių nuostatų“. Buvo bendrai sutariama, kad asmenys, galintys dalyvauti pačioje sprendimų priėmimo procedūroje, turėtų turėti galimybę pasinaudoti peržiūrėjimo mechanizmu, tačiau „kai kurios delegacijos teigė, kad tokie asmenys (organizacijos) turės pareikšti apie jų individualių teisių pažeidimą“. Atrodo, kad dėl šių pareiškimų tekste ir atsirado a ir b kriterijai, kurie pirmą kartą buvo suformuluoti *travaux préparatoires*, kuriuose protokoluota aštuntoji sesija (minėti 16 išnašoje, p. 9). Tačiau žodžiai „individualių teisių pažeidimą“ pakeisti žodžiais „teisės pažeidimą“.

17 — Kaip apibrėžta PAV direktyvos su pakeitimais, 1 straipsnio 2 dalyje. Šalys bendrai sutaria, kad BUND atitinka šį apibrėžimą.

48. Komisija laikosi nuomonės, kad 10a straipsnyje paprasčiausia nurodyta, kad NVO, skatinančios aplinkos apsaugą, gali pateikti ieškinius pareikšdamos apie tam tikros teisės pažeidimą. Jos nuomone, tokios teisės egzistavimas yra nacionalinės teisės klausimas, nors labai svarbu, kad teisė kreiptis į teismą būtų suprantama plačiai.

49. Iš pažiūros 10a straipsnio formuluotė („pareikšdami apie teisės pažeidimą“) yra daugiau ar mažiau neutrali. Joje nepasakyta, kad minėta teisė turi būti konkrečios rūšies. Joje nėra pasakyta ir kad *locus standi* įrodyti pakanka tam tikros konkrečios rūšies arba bet kokios rūšies teisės. Jos formuluotėje taip pat nėra jokių nuorodų, kokios rūšies (ar rūšių) teisėmis valstybė narė gali leisti pareiškėjui remtis.

50. Išvadoje byloje *Djurgården*¹⁸ laikiausi nuomonės, kad PAV direktyvos 10a straipsnis automatiškai suteikia NVO, skatinančioms aplinkos apsaugą ir atitinkančioms šios direktyvos 1 straipsnio 2 dalies apibrėžimą, *locus standi* nacionaliniuose teismuose¹⁹.

51. Kaip minėtoje išvadoje²⁰ siūliau Teisingumo Teismui, Orhuso konvencijoje ir PAV direktyvoje NVO, skatinančioms aplinkos apsaugą, suteikto specialaus vaidmens ir jį atitinkančių teisių padarinys – itin svarus ir veiksmingas žalos aplinkai prevencijos mechanizmas. NVO, skatinanti aplinkos apsaugą, išreiškia kolektyvinius interesus ir gali būti pasiekusi tokį techninės specializacijos lygį, kuris pavieniam asmeniui dažnai nėra pasiekiamas. Tiek, kiek NVO, skatinančios aplinkos apsaugą, ieškinys gali pakeisti daugybę panašių ieškinių, kuriuos priešingu atveju teiktų pavieniai asmenys, įmanomas rezultatas – teismo bylinėjimosi racionalizavimas, teismuose nagrinėjamų ieškinių skaičiaus sumažinimas ir ribotų teisminių išteklių naudojimo vykdant teisingumą ir saugant teises veiksmingumo padidėjimas.

52. Svarbaus vaidmens NVO, skatinančioms aplinkos apsaugą, suteikimas taip pat atsveria sprendimą neįtvirtinti privalomojo *actio popularis* aplinkosaugos klausimams. Be to, NVO, skatinančių aplinkos apsaugą, dalyvavimas sprendimų priėmimo administraciniame ir teisminiame etapuose padidina viešosios valdžios institucijų priimtų sprendimų kokybę ir sustiprina jų teisėtumą, taip

18 — 2009 m. spalio 15 d. Sprendimas *Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsforening*, C-263/08, Rink. p. I-9967.

19 — Mano išvados 42–45 punktai.

20 — Ten pat, 59–65 punktai.

pat pagerina procedūrų, skirtų žalos aplinkai prevencijai, veiksmingumą²¹.

53. Mano nuomone, būtinybė leisti NVO, skatinančioms aplinkos apsaugą, ginčyti administracinį sprendimą, priimtą projekto naudai, yra juo labiau svarbi dar ir todėl, kad, kaip, atrodo, įvyko ir Vokietijoje, projekto vykdytojai visada gali ginčyti atitinkamą *neigiamą* sprendimą, (iš esmės) pareiškdami apie savo individualių materialių teisių pažeidimą.

54. Išvadoje byloje *Djurgården* teigiu, kad bet kuri NVO, skatinanti aplinkos apsaugą (pagal PAV direktyvos 1 straipsnio 2 dalį atitinkanti nacionalinėje teisėje įtvirtintą apibrėžimą) automatiškai turi teisę kreiptis į teismą, ypač

dėl to, kad 10a straipsnyje tiesiogiai nurodyta, kad tokia NVO laikoma turinčia „teises, kurios gali būti pažeistos“, arba „interesą“, laikomą „pakankamu“. Mano nuomone, tai akivaizdžiai rodo, kad NVO, skatinančios aplinkos apsaugą, turi specialų privilegijuotą statusą.

55. Taip pat nurodžiau, kad, mano nuomone, teisės kreiptis į teismą suteikimas „pagal <...> nacionalinę teisinę sistemą“ nereiškia, jog perkeldamos šią nuostatą valstybės narės turi papildomą veiksmų laisvę. Iš tiesų ši formulotė tinka siekiant pabrėžti, kad nuostatos dėl teisės kreiptis į teismą taikomos pagal kiekvienos valstybės narės procesinę sistemą²².

56. Teisingumo Teismas šią bylą išsprendė remdamasis šiek tiek siauresniais pagrindais.

57. Byloje *Djurgården* pateiktas konkretus klausimas tiesiogiai nebuvo susijęs su tuo, ar valstybė narė gali susikonkretinti, kokios *rūšies* teisėmis gali remtis NVO, skatinanti

21 — Ši tema nagrinėjama ir šios teisės srities akademinėje literatūroje: žr., pavyzdžiui, A. Ryall „EIA and Public Participation: Determining the Limits of Member State Discretion“, *Journal of Environmental Law* Nr. 19, 2 t., 2007, p. 247, kur kritikuojamas 2006 m. lapkričio 9 d. Sprendimas *Komisija prieš Airiją*, C-216/05, Rink. p. I-10787, nes jame nebuvo įvertintas galimas kumuliacinis dalyvavimo mokesčio NVO, skatinančioms aplinkos apsaugą, poveikis. Ji taip pat atspindi Orhuso konvencijos taikymo vadove (p. 31) ir Orhuso konvencijos *travaux préparatoires* (imkime du pavyzdžius, t. y. projekto elementus (CEP/AC.3/R.1, p. 2) ir Orhuso priimtą rezoliuciją (ECE/CEP/43/Add.1/Rev.1)) bei Direktyvos 2003/35 *travaux préparatoires*: žr., pavyzdžiui, Komisijos pasiūlymą (COM(2000) 839 galutinis, p. 2) (nors Regionų komitetas per šios direktyvos svarstymo procedūrą pažymėjo, kad aplinkosaugos interesams ir spaudimo grupėms gali būti sudarytos galimybės vilkinti būtinų projektų įgyvendinimą (OL C 357, 2001, p. 58, 1.5 punktas). Rengdama Orhuso konvenciją JT Ekonominė ir socialinė taryba atsižvelgė į kelių NVO, užsiimančių aplinkos apsaugos klausimais, nuomonę (žr., pavyzdžiui, pirmosios sesijos ataskaitą (CEP/AC.3/2 p. 1)), o Rezoliucijoje gyry jas už „aktyvų ir konstruktyvų dalyvavimą rengiant Konvenciją“. Tai leidžia spėti, kad Orhuso konvencijos rengėjai NVO, skatinančių aplinkos apsaugą, balsą laikė vertingu rengiant projektą, taip pat, tiesą pasakius, ir jam pasibaigus.

22 — T. y. tiek juridiniams ar fiziniams asmenims, tiek organizacijoms, skatinančioms aplinkos apsaugą, tebetaikomos taisyklės dėl nacionalinių teismų jurisdikcijos, terminų, teismo ir veiksmo ir t. t., kurios yra nacionalinės procesinės teisės dalis.

aplinkos apsaugą. Galbūt dėl šios priežasties Teisingumo Teismo kalba nėra visiškai aiški, kiek tai susiję su nagrinėjamu klausimu. Taigi Teisingumo Teismas konstatavo, kad „teisę į peržiūrėjimą teisme privalo turėti asmenys, kurie, kaip atitinkamos visuomenės nariai, turi pakankamą interesą arba, jei to reikalaujama pagal nacionalinę teisę, tvirtina, kad viena iš Direktyvoje 85/337 numatytų operacijų pažeidžia jų teises“ (34 punktą) ir kad „subjektai, <...> kurių teises toks projektas pažeidžia, įskaitant aplinkos apsaugos asociacijas, turi turėti galimybę kompetentingame teisme pareikšti ieškinį“ (45 punktą). 44 punkte jis konstatavo, kad dėl šių „(nevyriausybinų) organizacijų <...> reikalaujama, kad tos, kurios „atitinka reikalavimus pagal nacionalinę teisę“, būtų atitinkamai laikomos turinčiomis „pakankamą interesą“ arba vieną iš teisių, kurią gali pažeisti į šios direktyvos taikymo sritį patenkanti operacija“; o vėliau – kad „suinteresuotosios visuomenės nariai, kurie turi pakankamą interesą užginčyti operaciją arba kurių teises tokia operacija gali pažeisti, turi turėti galimybę pateikti apeliacinį skundą teisme dėl sprendimo, kuriuo suteikiamas leidimas ją vykdyti“ (48 punktą).

58. Nagrinėjama byla suteikia tinkamą progą Teisingumo Teismui išspręsti tą neaiškumą, kuris lieka po Sprendimo *Djurgården*.

59. Pagal PAV direktyvos 10a straipsnį „valstybės narės užtikrina, kad <...> suinteresuotos visuomenės nariai <...> pareikšdami apie teisės pažeidimą, jei valstybės narės administracinio proceso teisė reikalauja to kaip išankstinės sąlygos, turėtų teisę į peržiūrėjimą teisme <...>“.

60. Pavienių asmenų atveju ši nuostata reiškia, kad asmuo turi nurodyti, jog konkretus projektas pažeidžia arba gali pažeisti jo paties teisę.

61. Tačiau jeigu tuos pačius standartus taikytume NVO, skatinančioms aplinkos apsaugą, tai šios NVO arba atsidurtų lygiai tokioje padėtyje kaip pavieniai asmenys (jeigu kalbėsime tik apie jų pačių teises), arba galėtų tik pavaduoti pavienius asmenis (jeigu NVO *locus standi* priklausytų nuo kitų asmenų teisių pažeidimo arba galimo pažeidimo). Vis dėlto manyčiau, kad NVO, skatinančioms aplinkos apsaugą, numatyta kur kas platesnė teisė kreiptis į teismą.

62. Kaip teisingai aiškinti 10a straipsnį, paaiškėja išnagrinėjus jo trečią pastraipą.

63. Ši pastraipa vienodai taikoma NVO, skatinančioms aplinkos apsaugą, tiek sistemose, kur teisė kreiptis į teismą suteikiama pagal

pirmoje pastraipoje išdėstyta a kriterijų, tiek sistemose, kur tokia teisė suteikiama pagal b kriterijų.

taikančios a kriterijų, o tai reikštų didžiulius teisės kreiptis į teismą skirtumų valstybėse narėse. Taip būtų pakenkta PAV direktyvos, t. y. priemonės, skirtos garantuoti tinkamą projektų, galinčių turėti reikšmingą poveikį aplinkai, veiksmingumui, o skirtumai galėtų daryti didelę įtaką projektų lokalizacijai, ypač pasienio zonose.

64. Ši nuostata veikia ne suteikdama tokioms NVO kokią nors teisę arba interesą, tačiau numatydama, kad jeigu šios NVO atitinka visus pagal nacionalinę teisę taikytinus reikalavimus, jos visais atvejais, atsižvelgiant į situaciją, atitinka arba reikalavimą turėti pakankamą interesą, arba reikalavimą turėti teises, kurios gali būti pažeistos.

65. Taigi, kiek tai susiję su a kriterijumi, visos NVO, skatinančios aplinkos apsaugą, yra laikomos turinčiomis pakankamą interesą kreiptis dėl peržiūrėjimo teisme ar kitoje nepriklausomoje ir nešališkoje institucijoje. Jos niekaip neturi įrodyti turinčios tokį interesą ir yra laikomos jį įrodžiusiomis. Todėl jos turi teisę kreiptis į teismą, kad užginčytų bet kokių sprendimų, veikimo ar neveikimo, kurie patenka į PAV direktyvos taikymo sritį, materialinį ar procesinį teisėtumą.

66. Be jokios abejonės, tas pat taikytina ir kiek tai susiję su b kriterijumi. NVO, skatinanti aplinkos apsaugą, turi turėti tokią pačią nevaržomą teisę kreiptis į teismą, neatsižvelgiant į tai, kuri kriterijų valstybė narė taiko. Jeigu būtų kaip nors kitaip, valstybės narės, taikančios b kriterijų, turėtų daugiau laisvės nepripažinti NVO, skatinančių aplinkos apsaugą, *locus standi* nei valstybės narės,

67. Todėl, mano nuomone, teisingas aiškinimas būtų toks, kad valstybėje narėje, kuri taiko 10a straipsnio pirmos pastraipos b kriterijų, šio straipsnio trečia pastraipa reiškia, jog ši valstybė narė turi užtikrinti, kad NVO, skatinančios aplinkos apsaugą, galėtų „pareikšti apie teisės pažeidimą“, taigi, kad nacionalinė sistema privalo pripažinti šias NVO turinčiomis „teise“, kuri gali būti pažeista, net jeigu ta teisė yra fiktyvi, ir priešingu atveju nacionalinėje teisės sistemoje būtų pripažįstamas tik pavienių asmenų materialių teisių pažeidimas.

68. Todėl darytina išvada, kad nacionalinė teisės norma, pagal kurią NVO, skatinanti aplinkos apsaugą, norėdama užginčyti sprendimą, kuris gali padaryti poveikį aplinkai, privalo pareikšti apie materialios individualios teisės pažeidimą, ir tik taip įgyja *locus standi*, neatitinka PAV direktyvos 10a straipsnio.

69. Galima būtų prieštarauti, kad 10a straipsnio trečios pastraipos pirmasis sakiny s leidžia valstybėms narėms nustatyti, kas „yra pakankamas interesas ir teisės pažeidimas“,

remiantis nacionalinės teisės reikalavimais. Argi tuo valstybėms narėms netiesiogiai leidžiama taikyti savo pačių apibrėžimus?

70. Mano nuomone, šios jų galimybės (lygiai taip pat tiesiogiai) yra priklausomos nuo vienos svarbios sąlygos. Tame pačiame sakinyje paaiškinta, kad valstybės narės atitinkamas aplinkybes nustato „deramai siekdamas suteikti suinteresuotai visuomenei plačias galimybes kreiptis į teismus“. Šis tikslas suteikti „plačias galimybes“ kreiptis į teismus apibrėžia valstybių narių veiksmų laisvės, priimant teisės aktus, ribas.

71. Praplėsti galimybes kreiptis į teismus yra vienas iš tiesioginių Orhuso konvencijos tikslų. Būtent jos 18 konstatuojamojoje dalyje teigiama, kad „visuomenei, įskaitant organizacijas, turėtų būti sudaryta galimybė naudotis veiksmingomis teisminėmis priemonėmis ginant jos teisėtus interesus ir įgyvendinant įstatymus“. Savo ruožtu Direktyvos 2003/35 preambulėje, t. y. jos trečioje konstatuojamojoje dalyje, kalbama, kad visuomenės dalyvavimas didina „sprendimų priėmimo proceso“ atskaitomybę, taip pat nurodyta, kad „(dėl) to dalyvavimas, įskaitant asociacijų, organizacijų ir grupių, ypač aplinkosaugą skatinančių nevyriausybinių organizacijų dalyvavimą, turėtų būti atitinkamai puoselėjamas“ (ketvirta konstatuojamoji dalis).

72. Be to, jeigu Vokietijos vyriausybė būtų teisi, NVO, skatinančios aplinkos apsaugą, *locus standi* pateikti ieškinį iš dalies priklausytų nuo atsitiktinumo. Įsivaizduokime du savo augalija ir gyvūnija vienodus ežerus. Pirmasis plyti laukinėje gamtoje, nuošaliame kampelyje didelės teritorijos, bendrai kontroliuojamos vietos valdžios institucijos (kuri taip pat nagrinės visas dėl projektų planavimo teikiamas paraiškas). Netoliese nerasime nė gyvos dvasios. O šalia antrojo ežero bus keli pastatai. Vadovaujantis Vokietijos vyriausybės aiškinimu, NVO, skatinanti aplinkos apsaugą, galėtų turėti *locus standi* ir užginčyti sprendimą, suteikiantį leidimą statyboms prie antrojo (jeigu tartume, kad yra pažeistos arba gali būti pažeistos minėtų pastatų savininkų teisės), tačiau ne prie pirmojo ežero. To jokiū būdu negalėjo būti siekiama PAV direktyvoje. Teisė kreiptis į teismą negali priklausyti nuo tokių šalutinių veiksmų, kaip antai konkreti projekto, dėl kurio žalos aplinkai baiminasi NVO, skatinanti aplinkos apsaugą, vykdymo vieta.

Veiksmingumas

73. Savo pastabose *Trianel* pabrėžia, kad „plačios“ galimybės nereiškia „neribotų“ galimybių, ir teigia, kad pagal PAV direktyvos 10a straipsnį NVO, skatinančios aplinkos apsaugą, neturėtų įgyti automatinės teisės kreiptis į teismą. Vokietijos vyriausybė panašiai

teigia, kad ES teisė nereikalauja NVO, skatinančioms aplinkos apsaugą, suteikti neribotą teisę kreiptis į teismą. Komisija pripažįsta, kad Orhuso konvencija neleidžia NVO, skatinančioms aplinkos apsaugą, apeiti nacionalinėje teisėje įtvirtintų priimtinumo kriterijų: nors NVO, skatinanti aplinkos apsaugą, gali pareikšti apie teisės pažeidimą, visų pirma, kad galėtų būti pažeista, tokia teisė turi egzistuoti. Vis dėlto toliau Komisija remiasi veiksmingumo principu ir daro išvadą, kad sąvoka „teisės pažeidimas“ turi būti aiškina ma plačiai.

74. Tuo atveju, jeigu Teisingumo Teismas nebūtų įsitikinęs, kad ir PAV direktyvos 10a straipsnio formuluotė, ir jos tikslas veda prie išvados, kad NVO, skatinančioms aplinkos apsaugą, automatiškai turėtų būti suteiktas *locus standi*, būtina šį klausimą trumpai išnagrinėti iš veiksmingumo principo perspektyvos, turint omenyje, kad PAV direktyvos pakeitimais, padarytais Direktyva 2003/35, buvo, *inter alia*, siekta suteikti plačias galimybes kreiptis į teismą.

75. Vokietijos vyriausybė tvirtina, kad *locus standi* susiejus su sąlyga, t. y. materialios individualios teisės egzistavimu, veiksmingumo principas nėra pažeidžiamas.

76. Posėdyje paaiškėjo, kad Vokietijoje galioja daugybė aplinkosaugos teisės aktų ir ne

visus juos galima būtų lengvai susieti su pavienių asmenų teisių apsauga. Kaip teisingai pažymi Komisija, Teisingumo Teismas nemažai atvejų PAV direktyvą aiškino plačiai²³. Šiomis aplinkybėmis man atrodo, kad jeigu atmestume visus ieškinius, pagrįstus kitokiomis aplinkosaugos nuostatomis nei tos, kuriomis dar ir suteikiamos teisės pavieniams asmenims, PAV direktyvos įgyvendinimas akivaizdžiai nebūtų veiksmingas.

77. Vokietijos vyriausybė paaiškino, kad šios valstybės teismo peržiūrėjimo sistema apima kruopščiau ir detaliau administracinių sprendimų kontrolę, o jos rezultatas – aukštas pavienių asmenų teisių apsaugos lygis²⁴. Tačiau praktiškai maža naudos tiek iš *Ferrari*, jeigu durelės užrakintos, tiek iš tokios intensyvios peržiūrėjimo sistemos, kuri yra visiškai neprieinama tam tikrų kategorijų ieškinių atveju. Jeigu teisingai suprantu, kai nėra rizikos pažeisti kokios nors pavienio asmens materialios teisės, nė vienas pavienis asmuo ar NVO, skatinanti aplinkos apsaugą, neturi *locus standi* pateikti ieškinį. Niekas negali veikti pačios aplinkos vardu. Vis dėlto esama aplinkybių (pavyzdžiui, kai PAV direktyvos I priede išvardyti projektai, kuriems pagal šios direktyvos 4 straipsnio

23 — 1996 m. spalio 24 d. Sprendimo *Kraaijeveld*, C-72/95, Rink. p. I-5403, 31 punktas; 1999 m. rugsėjo 16 d. Sprendimo *WWF*, C-435/97, Rink. p. I-5613, 40 punktas; 2002 m. birželio 13 d. Sprendimo *Komisija prieš Ispaniją*, C-474/99, Rink. p. I-5293, 46 punktas ir 2008 m. liepos 25 d. Sprendimo *Ecologistas en Acción-CODA*, C-142/07, Rink. p. I-6097, 28 punktas.

24 — Žr. 30 punktą.

1 dalį turi būti privalomai atliktas poveikio aplinkai vertinimas, vykdomi nepaliestoje vietovėje, toli nuo gyvenviečių), kai siekiant veiksmingo dalyvavimo priimant su aplinka susijusius sprendimus ir veiksmingos PAV direktyvos įgyvendinimo kontrolės yra būtina, kad NVO, skatinanti aplinkos apsaugą, turėtų *locus standi* pateikti ieškinį dėl teismo peržiūrėjimo.

78. Vokietijos vyriausybė teigia, kad jeigu palengvintume *locus standi* reikalavimus, tai tam, kad administraciniai teismai nebūtų užversti bylomis, turėtų būti susilpnintas dabartinis labai intensyvus teisminės kontrolės lygis. Jos nuomone, taip PAV direktyva būtų įgyvendinta prasčiau ir ne taip veiksmingai.

79. Logiškai mąstant, minėti teiginiai neišsprendžia problemos, kad šiuo metu Vokietijos teismams negalima pateikti ieškinio (nes nė vienas pareiškėjas neturi *locus standi*) tokiomis aplinkybėmis, kurios vis dėlto patenka į PAV direktyvos taikymo sritį, o (atitinkamai) 10a straipsnyje reikalaujama numatyti peržiūrėjimo teisminėje institucijoje galimybę. Pridurčiau dar ir tai, kad, kaip jau esu nurodžiusi²⁵, leidimas NVO, skatinančioms aplinkos apsaugą, pateikti ieškinius faktiškai

gali lemti veiksmingesnį ir rentablesnį ribotų teisminių išteklių panaudojimą.

80. Posėdyje BUND tvirtino, kad iš tiesų NVO, skatinančios aplinkos apsaugą, pateikiamos 0,1 % su aplinkos apsauga susijusių ieškinų. Jeigu tai tiesa, nepanašu, kad šiek tiek palengvinę *locus standi* sąlygas sukeltume pernelyg didelį bendro besibylinjančių asmenų skaičiaus padidėjimą. Be to, nepagrįsti arba nerimti ieškiniai, nors ir priimtini, gali būti atmesti dėl esmės. Todėl aš nemanyčiau, kad argumentai dėl reikšmingo teismų darbo krūvio padidėjimo²⁶ būtų įtikinami ir pateisintų nenorą ištaisyti didelę dabartinės sistemos spragą.

Aiškkinimas ES teisę atitinkančiu būdu

81. Vokietijos vyriausybė teigia, kad nagrinėjamoje byloje keliamas klausimas, kiek toli gali žengti Europos Sąjungos teisė, ribodama *locus standi* aiškkinimo Vokietijos teisės sistemoje metodus.

82. Vis dėlto pagal nusistovėjusią Teisingumo Teismo praktiką netgi konstitucinės valstybių

25 — Žr. mano išvados byloje *Djurgården* (minėtos 18 išnašoje) 51 punktą ir šios išvados 62 punktą.

26 — Šiuos argumentus pateikė Vokietijos vyriausybė; jie minimi šios išvados 31 punkte.

narių teisės normos neturi kliudyti taikyti ES teisės (konkrečiu atveju, – tokį taikymą besąlygiškai susieti su tuo, ar pareiškėjas gali įrodyti esant pavienio asmens teisę). Taigi, jeigu PAV direktyvos 10a straipsnis reikalauja formuluotę „pareikšdami apie teisės pažeidimą“ aiškinti tam tikru būdu, Vokietijos teisės sistema turi atsižvelgti į šį reikalavimą²⁷.

Kaip tai padaryti, yra teisės aktų leidėjo ir nacionalinių teismų reikalas.

Išvada dėl pirmojo klausimo

83. *Trianel* teigia, kad BUND palaikomas 10a straipsnio aiškinimas reikštų, kad Vokietija turėtų atsisakyti teisėmis paremto *locus standi* testo. Mano nuomone, toli gražu nėra akivaizdu, kad tai būtų neišvengiama.

85. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, mano išvada būtų tokia, jog pagal PAV direktyvos 10a straipsnį reikalaujama, kad NVO, skatinančioms aplinkos apsaugą, pageidaujantioms kreiptis į teismą valstybėje narėje, kurios administracinio proceso teisė reikalauja pranešti apie pažeidimą, būtų leista nurodyti, kad buvo pažeisti bet kokie projekto leidimui svarbūs aplinkosaugos reikalavimai, įskaitant reikalavimus, kurie skirti apsaugoti tik visuomenės interesus, o ne vien bent jau iš dalies pavienių asmenų teisesines vertybes.

84. Jeigu teisingai suprantu esamą situaciją, Vokietijos teismai galėtų aiškinti nacionalinę teisę PAV direktyvos 10a straipsnio reikalavimus atitinkančiu būdu ir leisti NVO, skatinančioms aplinkos apsaugą, pateikti ieškinius, remiantis tuo, kad pažeistos, preziumuotina, individualios su aplinkos apsauga susijusios teisės²⁸. Neabejotinai aišku, kad Vokietija privalo laikytis įsipareigojimų pagal PAV direktyvą, iš dalies pakeistą Direktyva 2003/35.

Antrasis klausimas

27 – Žr. bendresnį pareigos aiškinti ES teisę atitinkančiu būdu aptarimą neseniai priimtame 2010 m. sausio 19 d. Sprendime *Kükükdeveci*, C-555/07 (Rink. p. I-365), 44 ir paskesni punktai ir juose nurodyta Teisingumo Teismo praktika.

28 – Žr. 2004 m. spalio 5 d. Sprendimo *Pfeiffer ir kiti*, C-397/01-C-403/01, Rink. p. I-8835, 113–119 punktus, kuriuose Teisingumo Teismas paskatino prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusį nacionalinį teismą pasinaudoti visomis turimomis priemonėmis, kad nacionalinė teisė būtų išaiškinta direktyvos reikalavimus atitinkančiu būdu.

86. Kadangi į pirmąjį klausimą siūlau atsakyti besąlygiškai teigiamai, nėra būtina atsakyti į antrąjį klausimą. Pridurčiau tik tai, kad PAV direktyvos 10a straipsnio nuostatos taikomos tik tiems klausimams, kurie patenka į šios direktyvos taikymo sritį *ratione materiae*.

Trečiasis klausimas

87. Trečiuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs nacionalinis teismas klausia, ar PAV direktyva tiesiogiai suteikia NVO, skatinančioms aplinkos apsaugą, teisę kreiptis į teismą, kuri viršija nacionalinės teisės nuostatas. Kitaip tariant, jeigu nacionalinė proceso teisė nesuteikia NVO, skatinančiai aplinkos apsaugą (pavyzdžiui, BUND), *locus standi* pateikti ieškinį dėl teismo peržiūrėjimo, ar ši NVO turi teisę tiesiogiai remtis 10a straipsnio nuostatomis?

88. Remiantis nusistovėjusia Teisingumo Teismo praktika, kai direktyvos nuostatos yra pakankamai aiškios, tikslios ir besąlygiškos, asmenys gali jomis remtis nacionaliniuose teismuose prieš valstybę, jei per nurodytą laiką ji neperkėlė direktyvos į nacionalinę teisę (ar ją perkėlė netinkamai)²⁹. Teisingumo Teismas apibrėžia, kad direktyvos nuostata yra pakankamai „aiški“, jeigu „joje įpareigojimas nustatytas nedviprasmiškai“³⁰.

89. Be abejonės, PAV direktyvos 10a straipsnis yra pakankamai aiškus ir tikslus, kad galėtų veikti tiesiogiai. Tačiau ar jis pakankamai besąlygiškas?

90. Pagal Teisingumo Teismo praktiką direktyvos nuostata yra pakankamai „besąlygiška“, kai „joje nustatomas su jokia sąlyga nesiejamas įpareigojimas, kurį įgyvendinant ar siekiant jame numatyto tikslo nereikia priimti jokio kito (Europos Sąjungos) institucijų ar valstybių narių akto“³¹.

91. Nagrinėjamoje byloje kyla trys potencialios abejonės. Visų pirma 10a straipsnyje daroma kryžminė nuoroda į NVO, skatinančias aplinkos apsaugą, kaip jos apibrėžtos 1 straipsnio 2 dalyje, taigi valstybei narei palikta nustatyti, kurios NVO, skatinančios aplinkos apsaugą, patenka į, *inter alia*, 10a straipsnio taikymo apimtį. Antra, 10a straipsnio antroje pastraipoje numatyta, kad valstybė narė nustato, kas yra pakankamas interesas ir teisės pažeidimas. Trečia, 10a straipsnyje aprašytos dvi skirtingos sistemos, pagal kurias nustatomas *locus standi*, taigi valstybei narei vėl palikta nuspręsti, kuri sistema taikoma jos teritorijoje. Ar kuri nors iš šių aplinkybių užkerta kelią 10a straipsnį laikyti pakankamai besąlygišku ir tenkinančiu tiesioginio veikimo testą?

92. Kalbant apie pirmąją aplinkybę, tai Teisingumo Teismo praktikoje jau yra patvirtinta, kad nuostata gali veikti tiesiogiai,

29 — Žr. Sprendimo *Pfeiffer* (minėto 28 išnašoje) 103 punktą.

30 — Žr. visai neseniai priimto 2010 m. liepos 1 d. Sprendimo *Gassmayr*, C-194/08 (Rink. p. I-6281) 44 ir 45 punktus.

31 — Sprendimo *Gassmayr* (minėto 30 išnašoje) 45 punktus.

kai valstybė narė direktyvą perkėlė iš dalies³². Vokietijoje jau yra apibrėžti kriterijai, kuriuos pagal 1 straipsnio 2 dalį turi tenkinti NVO, kad būtų pripažinta NVO, skatinančia aplinkos apsaugą, PAV direktyvos tikslais, o tai reiškia, kad kategorija „NVO, skatinanti aplinkos apsaugą“, yra apibrėžta besąlygiškai. Todėl bet kuri šiuos kriterijus tenkinanti NVO (pavyzdžiui, BUND) gali remtis 10a straipsnio nuostatomis.

pažeidimą“ apibrėžė taip, kad pavieniai asmenys negalėtų juo remtis.

93. Kiek tai susiję su antrąja abejojone, tai dėl jau pateiktų priežasčių manau, kad 10a straipsnio trečia pastraipa automatiškai suteikia *locus standi* NVO, skatinančioms aplinkos apsaugą. Atitinkamai valstybės narės galimybės apibrėžti, kas yra pakankamas interesas arba teisės pažeidimas, yra ribotos. Pagal 10a straipsnio trečią pastraipą tokie apibrėžimai yra nesvarbūs NVO, skatinančių aplinkos apsaugą, atveju. Taigi tokios NVO gali remtis 10a straipsnio tiesioginiu poveikiu, net jeigu atitinkama valstybė narė „teisės

94. Galiausiai, kalbant apie trečiąją abejojone (kad 10a straipsnyje siūloma pasirinkti vieną iš dviejų sistemų), pažymėtina, kad Teisingumo Teismas Sprendime *Gassmayr* konstatavo, jog „Sąjungos teisės nuostata yra besąlyginė, kai joje nustatomas su jokia sąlyga nesiejamas įpareigojimas, kurį įgyvendinant ar kurio poveikiui atsirasti nereikia priimti jokio kito Sąjungos institucijų ar valstybių narių akto“³³. Mūsų nagrinėjamojoje situacijoje bet kurios valstybės narės teisės sistema jau atspindi vieną iš dviejų galimybių, išdėstytų a ir b punktuose. Atitinkama valstybė narė neprivalo imtis jokios konkrečios priemonės. Panašiai, tai, kad esama dviejų skirtingų galimybių, nereiškia, kad ši nuostata yra sąlyginė³⁴. Kaip ir pagrindinė Orhuso konvencijos nuostata (9 straipsnio 2 dalis), 10a straipsnis buvo suformuluotas būtent taip, siekiant priderinti prie dviejų skirtingų sistemų, pagal kurias Europos Sąjungos valstybėse narėse (ir Orhuso konvenciją pasirašiusiose valstybėse) paprastai nustatomas *locus standi*. Jis neturėtų būti laikomas sąlyginiu vien dėl šios priežasties.

32 — Tai tęsiasi mažų mažiausiai nuo 1984 m. balandžio 10 d. Sprendimo *Von Colson ir Kamann*, 14/83, Rink. p. 1891, 10 punktas, ir gali būti laikoma tapus dalimi platesnio „netinkamo perkėlimo“ testo, minimo, pavyzdžiui, visai neseniai priimto 2010 m. spalio 14 d. Sprendimo *Fuß*, C-243/09 (Rink. p. I-9849) 56 punkte.

33 — Sprendimo *Gassmayr* (minėto 30 išnašoje) 45 punktas.

34 — Šiuo požiūriu būtų galima išvesti paralelę su Teisingumo Teismo sprendimais išorinių santykių srityje, pavyzdžiui, 2003 m. gegužės 8 d. Sprendimo *Deutscher Handballbund*, C-438/00, Rink. p. I-4135, 29 punktu ir 2005 m. balandžio 12 d. Sprendimo *Simutenkov*, C-265/03, Rink. p. I-2579, 24 ir 25 punktais.

Išvada

95. Todėl siūlau Teisingumo Teismui atsakant į *Oberverwaltungsgericht für das Land Nordrhein-Westfalen* pateiktus klausimus nuspręsti taip:

- „1. Pagal 1985 m. birželio 27 d. Tarybos direktyvos 85/337/EEB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo, iš dalies pakeistos 2003 m. gegužės 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2003/35/EB, nustatančia visuomenės dalyvavimą rengiant tam tikrus su aplinka susijusius planus ir programas ir iš dalies keičiančia Tarybos direktyvas 85/337/EEB ir 96/61/EB dėl visuomenės dalyvavimo ir teisės kreiptis į teismus, 10a straipsnį reikalaujama, kad NVO, skatinančioms aplinkos apsaugą, pageidaujančioms kreiptis į teismą valstybėje narėje, kurios administracinio proceso teisė reikalauja pranešti apie pažeidimą, būtų leista nurodyti, kad buvo pažeisti bet kokie projekto leidimui svarbūs aplinkosaugos reikalavimai, įskaitant reikalavimus, kurie skirti apsaugoti tik visuomenės interesus, o ne vien bent jau iš dalies pavienių asmenų teises vertybes.

2. Jeigu Direktyvos 85/337/EEB, iš dalies pakeistos Direktyva 2003/35/EB, 10a straipsnio nuostatos nevisiškai perkeltos į nacionalinę teisę, NVO, skatinančios aplinkos apsaugą, turi teisę jomis remtis tiesiogiai.“